Internet – prostředí podporující učení?

Internet – a new environment for life and education?

Jitka JURSOVÁ

Abstrakt: Virtuální prostředí internetu je nezanedbatelnou součástí světa, v němž žije současná generace školáků a studentů. Mladí lidé v tomto prostředí komunikují, baví se, hrají si, získávají zkušenosti, učí se. V tomto příspěvku se zaměříme na potenciál internetu být prostředím podporujícím studium a na otázky, jak je v současné době internet mladou generací využíván k učebním činnostem mimo školní výuku. Studie vychází z výsledků výzkumných šetření, prováděných kontinuálně od roku 2002. Na jejich základě poukazuje na nezbytnost cílené informační a mediální výchovy, která pomáhá korigovat aktivity dětí a mládeže ve virtuálním prostředí a stává se účinným článkem prevence negativních důsledků působení virtuální reality na vývoj osobnosti mladého člověka.

Klíčová slova: informační výchova, mediální výchova, ICT, virtuální realita, internet, virtuální realita, Internetová mládež, e-learning, sebevzdělávání, sociální sítě

Abstract: Virtual internet environment is a considerable part of the world of current generation of schoolchildren and students. They use this environment as a mean of communication and entertainment, but also for studying and getting new experience. In this article we focus on the potential of internet to support the education, and in addition, we describe the extent of using the internet for learning purposes besides the usage during classes. The author presents results from questionnaire surveys, which have been conducted continuously since 2002. They expose the necessity of targeted information and media education in order to remedy the activities of children and youth in virtual environment and as such to become an effective tool for the prevention of negative consequences of virtual reality for the personal development of young people.

Keywords: information education, media education, ICT, virtual reality, Internet, virtual reality, Net Generation, e-learning, self-education, social networking

1 Úvod

Internet a moderní technické prostředky zcela změnily životní styl mladé generace a celé společnosti. Nejen že se staly zcela samozřejmou součástí všech sfér života společnosti, ale velmi rychle si vybojovávají prvenství i ve způsobech trávení volného času. Na počátku nového tisíciletí zaznamenáváme výrazné změny v životním stylu a rozšíření životního prostoru o nový rozměr – virtuální prostředí vytvářené internetem.

Fenomén, který má pravděpodobně v současnosti nejsilnější vliv na posun životního pole dětí směrem k virtuální realitě, se nazývá sociální sítě. Jde o systémy, fungující v prostředí internetu, které slouží navazování a udržování sociálních vztahů a komunikace. Internetovou

Etické a sociální aspekty v oblasti vzdělávání a pedagogickém výzkumu. Sborník z XXIII. ročníku konference České asociace pedagogického výzkumu, konané ve dnech 16. – 18. září 2015 v Plzni

sociální sítí, mladou generací v naší zemi nejvíce využívanou, je v současné době bezesporu Facebook. Facebook je relativně velmi mladý, široké veřejnosti je otevřený od srpna 2006. Je typickým virtuálním prostředím, napodobujícím reálný život. Děti a mladí lidé v něm prožívají neopominutelnou část svého běžného dne, „scházejí se“, baví se, diskutují, domlouvají si akce, sdílejí své zážitky, dojmy, fotografie, hrají hry, spolupracují v různých aktivitách. Dětmi je chápán Facebook jako prostředí pro trávení volného času a zábavu, naskýtá se však zajímavá a v současnosti relevantní otázka potenciálu Facebooku být i prostředím pro vzdělávání, resp. pro komunikaci související s učením.

Osobnost člověka, jeho myšlení, cítění a jednání se utváří v interakci s prostředím, v němž žije a získává zkušenosti. Je tedy zřejmé, že koexistence nezralého mladého člověka v prostředí virtuálním a reálném a stále se zvyšující podíl života ve virtuálním světě oproti tomu přirozenému se musí odrazit ve vývoji osobnosti a pravděpodobně přinese důsledky, které možná dnes ještě ani nedokážeme zcela předpovědět. Výhodou starších generací byla možnost v raném věku pevně zakotvit v přirozeném živém světě a teprve později vstoupit do nového – virtuálního prostředí. Dnešní děti však už od nejútlejšího věku žijí svůj život z velké části ve světě virtuálním. Chytré telefony a tablety posun k životu ve virtuálním světě ještě umocnily.

P. Sak (2004, s. 124) v této souvislosti píše o „radikální proměně sociálního pole mládeže“ jako o vážném důsledku soustavného soužití dětí s ICT. Jde o proměnu struktury trávení volného času, celkového životního stylu mladé generace, zahrnujícího v sobě i způsob poznávání světa, vzdělávání, výchovy a sebevýchovy. Ve světě utvářeném ICT se jiným způsobem utváří sociální chování, vytváří se nové sociální struktury, které ovlivňují sociální učení dětí. Právě pro tento jev je současná generace označována jako *„mediální mládež“*, Connexity Generation, Net Generation apod.

Škola nyní stojí před dalším z mnoha závažných úkolů – změny v životě společnosti reflektovat a mladou generaci již připravovat pro život v radikálně odlišném světě od toho, v němž vyrůstaly předchozí generace. Domnívám se však, že pozornost společnosti i vlády a následně i škol je příliš soustředěna na vybavenost informačními a komunikačními technologiemi a počítačovou a informační gramotností. Přitom jsou dosud podceňovány a opomíjeny pedagogické, psychologické a sociologické důsledky „komputerizace“ společnosti. Důsledky, které se možná projeví až za několik let, mohou být fatální – ovlivnění fyzické kondice, metabolismu, mentálních procesů, psychického i fyzického zdraví, hodnot, vztahů, citů, norem.

Tato studie se zaměřuje na otázky proměny sociálního prostředí a podmínek pro sebevzdělávání v souvislosti s rozvojem moderních technologií. S nimi vzniká a prohlubuje se fenomén dvou světů v životním prostoru mladé generace – vedle tradičního reálného světa hraje stále významnější roli svět virtuální, tvořený zejména internetem. V longitudinálním výzkumu se autorka věnuje sledování vývojových tendencí v užívání prostředí internetu k sebevzdělávacím aktivitám a pokládá si otázky možností pedagogické intervence do aktivit žáků v internetovém prostředí.

2 ICT jako médium, s nímž je nutno se naučit žít

Z pedagogického hlediska můžeme nahlížet na elektronická média a virtuální prostor jimi vytvářený ze dvou úhlů pohledu: jako *prostor pro rozvoj jedince*, tedy prostor napomáhající výchově, nebo jako *rizikový faktor*, působící ve vztahu k výchově kontraproduktivně.

Například jedním z problémů, které internet přináší a které již velmi silně pociťujeme, je *zahlcení informacemi* − tzv. informační smog (Sak, 2004). Velmi snadno se také děti dostávají v tomto prostředí k nebezpečným informacím.

Jiným závažným problémem je nebezpečí přenášení prožitků a zkušeností mezi virtuálním prostředím a přirozeným světem (např. prožitky a zkušenosti z bojových počítačových her, z virtuálního zabíjení atd.) – *virtuální „normalita"* mění vnímání normality v přirozeném světě a může vážně narušovat výchovu a rozvoj osobnosti mladistvých.

Anonymní prostředí internetu svádí k podstatně vulgárnějším a primitivnějším *projevům v komunikaci*, než je běžné a přípustné v přímém kontaktu.

Rizikem, s nímž se v současnosti už potýkají téměř všichni rodiče, je ztráta ponětí *o čase* při činnostech v prostředí internetu a přenášení běžných dětských aktivit (hry, komunikace s vrstevníky) z přirozeného prostředí do prostředí virtuálního. Společnou hru a sportování na hřišti vyměnily moderní děti za soustavné sledování dění na Facebooku.

Ve výčtu potíží spojených s působením internetu na mladou generaci bychom mohli pokračovat: od nevhodných webových stránek, které mohou negativně ovlivňovat výchovu dítěte, přes nebezpečí navázání kontaktu s nebezpečnými lidmi, kyberšikanu a další projevy agresivního jednání, psychické a sociální problémy, ztrátu anonymity a soukromí, až po zdravotní potíže, ztrátu schopnosti se soustředit, poruchy nervové soustavy jako důsledky zatížení organismu dítěte dlouhodobým pobytem ve virtuálním prostředí.

Na druhou stranu virtuální prostředí internetu přináší také mnoho nesporných *výhod*. Tou zřejmě nejvyužívanější je široká a snadná *dostupnost informací*. Významným pozitivem je bezpochyby *demokratičnost a otevřenost* internetové sítě – je přístupná každému bez rozdílu pohlaví, rasy, vyznání apod. Umožňuje „pohyb" i imobilním lidem, kontakt osamělým. Otevírá nové možnosti pro komunikaci, pro sdružování a spolupráci a v neposlední řadě i *pro vzdělávání*.

3 ICT jako prostředek vzdělávání

Moderní pojetí vzdělávání klade velký důraz na podněcování žáků k sebevzdělávacím aktivitám a na utváření a upevňování jejich kompetencí k *sebevzdělávání jako součásti celoživotního učení*. V tomto procesu disponují ICT vysokým potenciálem stát se efektivními prostředky rozvoje mladé generace, do nových technologií se vkládají v souvislosti se vzděláváním velké naděje. Například na začátku 90. let psal např. L. Vajner (1993) o práci s počítačem jako o činnosti, kterou se rozvíjí celá osobnost člověka: vědomosti, fantazie a tvořivost, odpovědnost, numerická a prostorová představivost, rychlost reagování apod.

Počítače je možné velmi účinně využívat při vzdělávání zdravotně postižených dětí, PC může do značné míry kompenzovat handicap. Velkou předností počítače a internetu je možnost distančního vzdělávání. Velký rozvoj a pozitivní přijetí, zvláště mladou generací, zaznamenávají různé formy *e-learningu*, elektronického učení prostřednictvím počítače a internetu. E-learning má podstatný význam pro realizaci evropského projektu „učící se – znalostní" společnosti. Počítač může být prostřednictvím e-learningu využíván k autoedukaci, jako prostředek propojení školního a mimoškolního vzdělávání a sebevzdělávání, může umožnit kontakt učitele se žáky nad rámec výuky, individuální práci, rozvoj talentovaných dětí, nebo naopak může usnadnit vzdělávání dlouhodobě nemocného dítěte, které nemůže docházet do školy. Virtuální prostředí se tak může stát *novým sociálním i výukovým prostorem*, v němž lze komunikovat, diskutovat, řešit společně problém, pracovat na společném projektu.

Virtuální prostředí umožňuje také zprostředkovat žákům místa a situace, které jsou pro ně v přirozeném prostředí nedostupné. Umožňuje prezentovat názorné ukázky jevů, které se běžně zprostředkovat nemohou.

Internet je velmi pružným publikačním prostorem. Rozšiřuje možnosti *aktivních tvořivých činností* žáků. Je to také informační prostor, který umožňuje okamžitou zpětnou vazbu a posiluje autoregulační prvky v učení, individuální práce na počítači je intenzivní. J. Mareš (2007) považuje právě propojení vnějšího řízení učení jedince s jeho autoregulací za nejdůležitější přínos e-learningu a učení s využitím počítače obecně.

Mnozí odborníci však varují před možnými negativními dopady nadužívání ICT v procesu učení žáků. Např. Larsen (1988) již v počátcích implementace ICT do školního prostředí upozorňoval na riziko, že přehnané využívání počítače ve výuce, zvláště mladších dětí může vést až ke snížení schopnosti tvořit pojmy a k omezení představivosti. Při interakci mezi dítětem a PC je totiž do jisté míry omezena možnost praktických manipulací, hmatových a motorických vjemů. Některé výzkumy vedly k závěrům, že při počítačové výuce se děti učí rychleji, ale tradičními metodami uchovají více a déle v paměti (Larsen, 1988).

M. Spitzer (2014) důrazně varuje před nekompetentním zaváděním ICT do procesu vyučování žáků, zvláště na nižších stupních škol – s odkazy na mnohé výzkumy v oblasti neurobiologie, které prokazují, že kontakt s digitálními médii negativně ovlivňuje pozornost, schopnost se soustředit, paměť a další psychické procesy.

Očekávání spojená s ICT nebývají často ve školách z různých důvodů naplněna. D. Clark (2007) v této souvislosti píše o mnoha mýtech spojených s výukou prostřednictvím PC a internetu – např. o přeceňování hyperučení (s využitím multimédií), přičemž tradiční metody práce mohou mít v některých případech i lepší výsledky. U nás psal o hranicích možností multimédií už v 90. letech např. M. Hausner (1995). Dlouhodobě nenaplňovaná očekávání, že moderní technologie zajistí vysokou efektivizaci výuky a přinesou prokazatelné zvýšení kvality výstupů vyučovacího procesu, jsou nazývána „internetovým paradoxem“ (Spitzer, 2014).

Digitální technologie mají potenciál být účinným prostředkem vzdělávání, ale nejsou všemocné a je třeba respektovat nejen didaktické, ale také psychologické a sociální aspekty jejich působení v procesu rozvoje mladé generace. Je tedy třeba volit vhodnou míru činností s ICT a využívat je výhradně tehdy, je-li to účelné. Informační techniku nelze vidět izolovaně, ale jako součást širší výchovné situace. V případě nepochopení pravého místa techniky ve výchově se její výhody mohou přeměnit v nevýhody – technika předá informaci, ale jako výchovná strategie je neúčinná. Přitom v současné době se u nás skutečně do určité míry projevuje módnost využívání ICT ve výuce. Stále se mechanicky klade rovnítko mezi zapojení ICT do výuky a modernizaci výuky. Příkladem byly před několika lety značné snahy škol získat interaktivní tabule, a následné problémy s jejich využíváním. V nedávné době jsme podobně byli svědky kampaně za tablety do výuky.

Společně s J. Marešem (2007, s. 177−179) můžeme konstatovat, že stejně jako každá technická novinka ještě nemusí být výrazným pokrokem v kvalitě učení, tak i e-learning a jakékoli učení prostřednictvím počítače nemusí být nutně lepší než tradiční vyučování. Elektronické učení také vnáší do pedagogiky nové otázky, problémy (např. na jedné straně vysoké nároky na učitele při přípravě výukového programu, na straně druhé pak snahy žáků zjednodušit si práci, obelstít systém, nový fenomén – elektronické podvádění (cyber-cheating, e-cheating), kybernetické plagiátorství apod.).

Metody práce žáků u počítačů kladou vysoké nároky na přípravu a organizaci hodiny ze strany učitele. J. Nikl (2002, s. 57) v této souvislosti zdůrazňuje, že osobnost učitele a jeho

didaktické kompetence rozhodují o tom, zda převáží klady nebo zápory působení tohoto technického prostředku na vývoj žáka.

Vezmeme-li tedy v úvahu výše zmíněné možnosti efektivního využívání ICT ve vzdělávání a celkovém rozvoji mladé generace, na druhé straně možné důsledky negativního vlivu ICT, a také nároky na změny pojetí a organizace výuky, musíme konstatovat, že před pedagogy stojí v souvislosti s rozvojem ICT a jejich implementací do školní práce úkoly obrovských rozměrů – ne jen modernizovat výuku a zajistit vybavení populace počítačovou a informační gramotností, ale především hledat cesty k podpoře zdravého vývoje mladé generace ve zcela změněném světě.

4 Internet a učení: výzkum

4.1 Cíl výzkumu, výzkumné problémy

Provedený výzkum byl směřován k ověřování podílu prostředí internetu na výchově a vzdělávání mladé generace. Výzkumné problémy se týkají:

- postojů k internetu jako specifickému masově komunikačnímu médiu,
- způsobů využívání internetu v souvislosti se vzděláváním a sebevzděláváním žáků a studentů,
- participace školy na podpoře sebevzdělávacích aktivit žáků a na rozvíjení dovedností k efektivnímu využívání internetu pro vlastní rozvoj,
- učebních aktivit žáků a studentů ve virtuálním prostředí internetu.

4.2 Charakteristika metod výzkumu a souboru respondentů

Otázky využívání internetu mladou generací a jeho výchovných a vzdělávacích možností byly součástí dlouhodobého výzkumu zaměřeného na vztah masově komunikačních médií a výchovy, prováděného v letech 2002−2010. Výzkumy v jednotlivých letech na sebe navazují a tvoří komplexní výzkum „Média v sebevzdělávání žáků ZŠ“. V začátku roku 2015 navazuje na předchozí výzkum dotazníkové šetření „Učení v prostředí internetu“. V tomto příspěvku jsou uvedeny a komparovány vybrané výsledky výzkumných šetření z let 2002 (Sebevzdělávání ve volném čase, 295 žáků ZŠ), 2004 (Zdroje informací a jejich využívání, 261 žáků ZŠ), 2007 (Média ve vzdělávání, 467 žáků ZŠ), 2008 (Postoje k médiím, 187 žáků ZŠ), 2010 (Sociální sítě, 92 studentů VŠ a 54 žáků SŠ) a 2015 (Učení v prostředí internetu, 80 studentů VŠ, 160 žáků ZŠ a víceletých gymnázií).

Reliabilita jednotlivých položek v dotaznících byla ověřována metodou půlení s výpočtem Cohenova koeficientu kappa. Statistická významnost rozdílů dvojic porovnávaných skupin při komparaci vybraných výsledků byla ověřována pomocí Studentova t-testu.

4.3 Výsledky výzkumu a jejich interpretace

Dostupnost počítače

Dostupnost počítačů pro děti školního věku v ČR na začátku tisíciletí velmi rychle narůstala. Podle odpovědí žáků v našem šetření v roce 2003 mělo doma dostupný počítač 60 % dotazovaných dětí (přičemž byly rozdíly mezi dětmi z města nebo venkova – na venkově to

bylo cca 52 %, zatímco ve městě 70 %), a v roce 2006 mělo počítač doma téměř 90 % dotazovaných (přičemž už mělo 22 % dětí svůj vlastní počítač) a 71 % dotazovaných domácností bylo připojeno na internet.

V roce 2007 mělo již 80 % dotazovaných dětí internet doma, 23 % dotazovaných dětí má svůj vlastní počítač a pouze 6 % dětí vypovědělo, že počítač doma nemají. V roce 2007 byly již díky zlevnění počítačové techniky a dostupnosti internetové sítě prakticky smazány rozdíly ve vybavení počítačem mezi dětmi městskými a venkovskými.

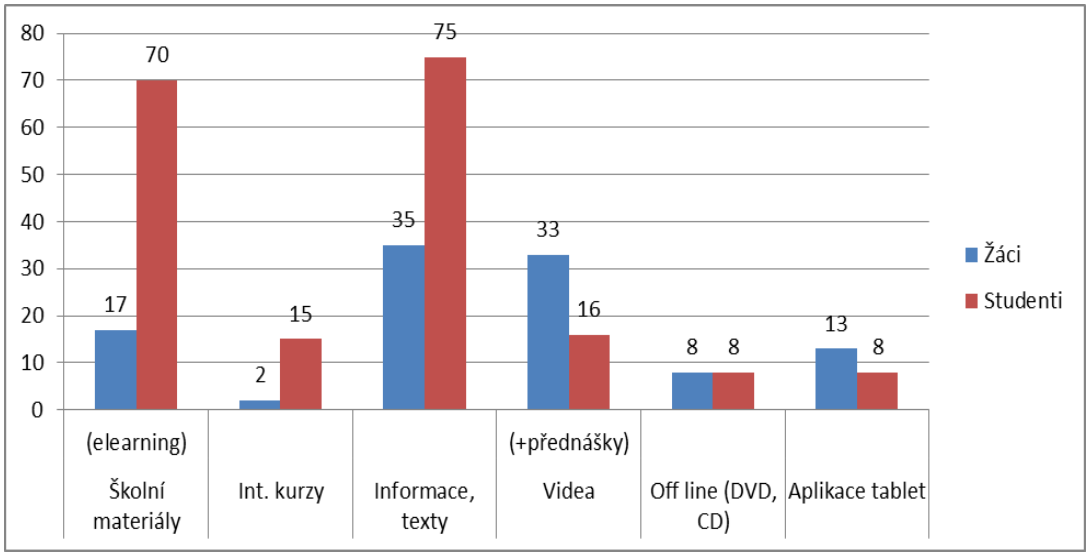
V roce 2015 uvedlo 54 % dotazovaných dětí v Libereckém kraji vlastní počítač, celkově aspoň jeden dostupný počítač v domácnosti uvedlo v tomto šetření 95 % dotazovaných, přičemž všichni, kdo uvedli PC doma, potvrdili zároveň připojení na internet.

Novým fenoménem vedoucím k ještě těsnějšímu sepětí člověka s virtuálním prostředím internetu, jsou tzv. chytré telefony a tablety, které umožňují snadný přístup k internetu kdekoli a kdykoli. Moderní děti jsou prakticky soustavně on-line.

Kupovat dětem PC „kvůli škole a učení“?

Tuto otázku si v posledních letech kladou mnozí rodiče, dokonce stále častěji už rodiče prvňáků. Pokusili jsme se tedy zjišťovat, *k jakým činnostem* vlastně využívají děti a mladí lidé své počítače a k jakým aktivitám je využívají v souvislosti s učením a studiem.

První graf zobrazuje nejčastější podoby využívání internetu v procesu autodidakce tak, jak je uváděli ve svých odpovědích žáci ZŠ a vysokoškolští studenti učitelství.

Graf 1. Elektronické možnosti učení (2015) mimo školní vyučování *(min. 1x týdně) v %*

V komparaci obou skupin lze konstatovat, že pro studenty VŠ *je* prostředí internetu prostorem využívaným v souvislosti se studiem, zatímco mladší skupina žáků ZŠ využívá prostředí internetu jako prostředek sebevzdělávání v podstatně menší míře. Nejvíce je internet využíván jako *zdroj informací*, a to především informací v textové podobě. Zde by bylo ještě zajímavou otázkou k dalšímu podrobnějšímu zkoumání, jakým způsobem vyhledávají žáci a studenti informace, které internetové stránky využívají jako zdroje informací a jak pracují s odbornými

portály a weby. V našem dotazníku v otevřené otázce na nejvíce využívané internetové stránky jmenovalo 59 % žáků Wikipedii, 9 % žáků Facebook. Vysokoškoláků uvedlo Wikipedii 46 %, poměrně pestrý však byl (i když jen v malých početních zastoupeních) další výčet využívaných stránek. Třetina studentů uváděla konkrétní odborné stránky týkající se jejich aprobací, čtvrtina uváděla odborné stránky a portály týkající se vzdělávání. Nejoblíbenějším nástrojem pro vyhledávání potřebných informací ke studiu je mezi dotazovanými studenty Google. Jmenovalo jej 40 % vysokoškoláků. Mladí lidé si vše potřebné „vygooglují".

Rozdíl v počtu žáků a studentů, kteří využívají *učební a studijní materiály* vytvářené učiteli, je pochopitelný. Základní školy poskytují elektronické materiály pro domácí přípravu méně, pouze jako doplněk školního vzdělávání. Vysoké školy naopak počítají s větším zapojením studentů v samostudiu a tomu odpovídá i nabídka e-learningových materiálů, které jsou studentům poskytovány.

Studenti VŠ se také do určité míry zapojují i do dalších vzdělávacích kurzů dostupných v prostředí internetu.

V souvislosti s projekty směřujícími k vybavování škol tablety pro podporu výuky vedl jeden dotaz této dotazníkové položky k využívání *učebních aplikací v tabletech* při samostudiu či přípravě na výuku. Pravidelnou práci s učebními aplikacemi aspoň jednou týdně uvedlo 13 % žáků ZŠ a jen 8 % studentů VŠ. Celkově však tablety v souvislosti se studiem či přípravou na výuku využívá aspoň jednou týdně 27 % dotazovaných žáků a 23 % dotazovaných studentů (viz tabulka 2). Následující tabulka (tab. 1) naznačuje určité vývojové tendence v aktivitách provozovaných v prostředí počítače a internetu.

Tabulka 1

Vývoj využívání počítače k nejčastějším činnostem (počet žáků 2. st. ZŠ v %, kteří vykonávají jednotlivé činnosti 1x týdně a častěji)

	2002	**2007**	**2015**
Hraji hry	53	68	50
Píšu texty	19	29	17
Vypracovávám úkol	11	32	29
Vyhledávám informace	24	78	54
Surfuji	32	84	69
Komunikuji (mail, chat)	17	79	**44**
Facebook	-	-	**50**
Stahuji (hry, filmy, hudbu)			65

Hlavní směřování aktivit dětí na počítači by se dalo shrnout do hesla *„být informován"*. Surfování po internetu, tedy prohlížení si různých internetových stránek, je přitažlivou činností pro vyšší procento žáků ZŠ, než hraní her. Navíc k této činnosti přičtěme ještě cílené vyhledávání informací, které jsou pro děti zajímavé. Vše, co mohou, si pak děti z internetu stahují do svého počítače. Typická pro tento věk je intenzivní *komunikace s vrstevníky*. Čísla v tabulce ukazují zásadní posun ve formě komunikace od komunikace tváří v tvář ke stále

více využívané komunikaci ve virtuálním prostoru. Zdánlivý pokles v počtu žáků ZŠ komunikujících prostřednictvím internetových komunikačních prostředků je ve skutečnosti jen posunem ve formě komunikace – po roce 2007 se „raketovou rychlostí" rozrůstal počet dětí, připojených v síti *Facebooku*. Facebook je prostředím pro děti mimořádně přitažlivým, protože jim splňuje vše, co ve svém věku nejvíce potřebují: kromě „být informován" také „být v kontaktu, komunikovat, sdílet, bavit se", tedy *„být uprostřed dění"*. K číslu v tabulce uveďme ještě zpřesňující údaje – 42 % žáků 2. stupně ZŠ (43 % dívek a 40 % chlapců) uvedlo, že se připojuje na Facebook denně.

Využívání technických prostředků k učení

V roce 2014 přijalo MŠMT Strategii digitálního vzdělávání do roku 2020. Nahlédněme tedy nyní do situace aktivního využívání digitálních technologií k sebevzdělávacím aktivitám. Žáci ZŠ i studenti VŠ byli dotázáni, jak často využívají k přípravě na výuku či ke studiu nejrozšířenější technické prostředky. I v odpovědích v této položce se ukazuje velmi dobré vybavení mladých lidí počítačovou technikou. Většina žáků ZŠ využívá jako učební nástroj počítač, jímž je vybavena domácnost (velmi často vlastní PC), u studentů VŠ lze již osobní počítač (notebook) považovat za standardní vybavení (tab. 2). Zajímavým údajem je využívání telefonu v souvislosti s učením. Nejde jen o kontakt se spolužáky, ale často i o rychlé vyhledávání informací a další s učením související aktivity umožněné technickými možnostmi tzv. chytrých telefonů, jimiž je vybavena většina respondentů, kteří telefon využívají v souvislosti se studiem.

Tabulka 2

Využívání technických prostředků k učení (2015) – často (více než 1x týdně) anebo nikdy, údaje v %

	PC vlastní	PC školní	čtečka	tablet	telefon	audio
Žáci často	71	10	2	27	46	13
Žáci nikdy	10	83	94	58	35	77
Studenti často	100	10	13	23	52	5
Studenti nikdy	0	59	75	69	25	75

Účel využívání internetu

V této položce se již projevuje vliv školy na sebevzdělávací aktivity žáků/studentů. Žáci ZŠ využívají internet při plnění samostatných domácích úkolů, zejména k vyhledávání potřebných informací potřebných pro splnění úkolu, a samozřejmě také ke komunikaci se spolužáky. U vysokoškoláků je škála využití prostředí internetu širší (tab. 3).

Tabulka 3

Účel využívání internetu (2015) − často (více než 1x týdně, výsledky v %)

	společné projekty	samostatné úkoly	komunikace - žáci	komunikace s učitelem	vyhledávání informací	elearning	stahování	aktuality školství	aktuality obor	aktuality politika	studium jazyka	databáze
Žáci	17	63	75	6	63	29	21	-	-	19	21	4
Studenti	54	92	97	52	93	43	92	11	31	77	54	46

V následující tabulce (tab. 4) je možné nahlédnout do zvyklostí dnešních žáků a studentů v *komunikaci se spolužáky* při domácích úkolech nebo studijních činnostech.

Tabulka 4

Obvyklé způsoby komunikace (při učebních – studijních činnostech), v %, 2015

	schůzka	telefon	e-mail	chat	Facebook	elearning
Žáci	27	40	17	31	54	
Studenti	90	41	39	15	98	5

I v této položce se ukazuje, že novým běžným prostředím pro sociální kontakty se rychle stalo virtuální prostředí internetových sociálních sítí, resp. Facebooku. Mezi dotazovanými žáky ZŠ dokonce komunikace v prostředí Facebooku převážila nad jakýmikoli jinými formami. Vysokoškolští studenti podle svých výpovědí využívají téměř rovným dílem komunikaci v prostředí virtuálním i reálném.

Facebook jako nejvýhodnější prostředí pro komunikaci se spolužáky při plnění studijních úkolů uvedlo v otevřené otázce 74 % studentů VŠ. Osobní kontakt považuje za nejvýhodnější formu komunikace 5 % respondentů.

Internet jako masově komunikační médium

Internet je žáky 2. stupně ZŠ považován za nejpřínosnější z dostupných masově komunikačních médií. Dokládal to už výzkum z r. 2008, v němž žáci ve škálách zaznamenávali své názory na jednotlivá média. Internet se umisťoval na předních místech mezi pěti nejběžnějšími médii (televize, knihy, tisk, rádio) v mnoha parametrech, např.:

- srovnatelně s knihami byl považován za nejlepší prostředek vzdělávání,
- jako médium umožňující odpočinek se umístil těsně za televizí,
- nejvíce ze všech médií byl chápán jako prostředek dobrého využití volného času,

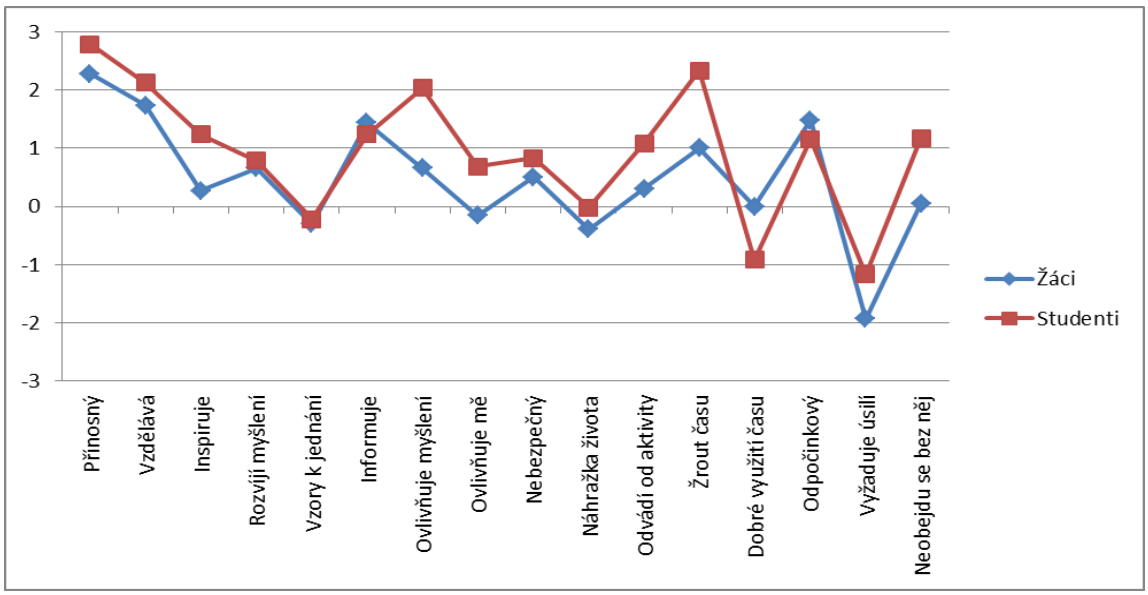
- výrazně před ostatními médii se v názorech žáků umístil jako nejlepší prostředek k vyhledávání informací,
- žádné jiné médium nedostalo tolik hlasů jako internet u tvrzení „bez tohoto média se neobejdu“.

V letošním roce (2015) bylo zkoumání postojů k internetu jako jednomu z masmédií zopakováno a doplněno o porovnání postojů žáků ZŠ a studentů VŠ. V následujícím grafu (graf 2) je patrný kritičtější přístup vysokoškoláků oproti žákům ZŠ. Studenti více vnímají přínosnost a vzdělávací potenciál internetu, zároveň si ale také více uvědomují jistá rizika spojená s tímto médiem – jeho moc ovlivňovat myšlení a jednání lidí, nebezpečí spojená s aktivitou ve virtuálním prostředí a vliv na využívání volného času.

Obě skupiny respondentů vnímají internet jako spíše odpočinkový, nevyžadující většího mentálního úsilí. Zároveň ale ani jedna skupina nepovažuje jednoznačně internet za prostředek dobrého využití volného času.

Zajímavá je disproporce mezi vnímáním potenciálu internetu ovlivňovat myšlení lidí (obecně, „jiných lidí“) a potenciálu ovlivňovat „právě mě samého“. Žáci si téměř nepřipouštějí, a studenti jen s nízkou mírou souhlasu, že by sami mohli být tímto médiem jakkoli ovlivňováni.

Poněkud překvapivě nevyjadřovali dotazovaní žáci předpokládanou vysokou potřebu používat toto médium. K tvrzení „Neobejdu se bez něj“ se stavěli spíše neutrálně.

Respondenti zaznamenávali své odpovědi do sedmistupňové škály (3 = naprosto souhlasím, 0 = neutrální, -3 = naprosto nesouhlasím). Z odpovědí byl vypočítán aritmetický průměr.

Graf 2. Názory na média – internet (2015)

5 Závěr

Tento příspěvek si klade za cíl poskytnout možnost nahlédnutí do prostředí, v němž se denně pohybuje mladá generace − do prostředí utvářeného internetem. Zabývá se jím jako novou dimenzí života mladé generace, rozšiřující prostor pro formální i informální vzdělávání, ale zároveň i přinášející nové otázky a problémy.

S digitálními technologiemi jsou spjata velká očekávání v souvislosti s moderními vzdělávacími postupy. Obecně jsou považovány za prostředek, který má potenciál zrychlovat a efektivizovat učební proces a zároveň je vysoce atraktivní (a tudíž motivující a aktivizující) pro žáky. Velkou předností počítače a internetu je možnost distančního vzdělávání, *e-learningu*, což umožňuje těsnější a aktivnější propojení mezi školní a mimoškolní učební činností a mezi formálním a neformálním (resp. informálním) vzděláváním.

Na druhou stranu je třeba brát vážně i rizika, omezení a možné negativní dopady virtuálního světa internetu na vývoj mladé generace − zkoumat případné negativní dopady působení elektronických médií a virtuální reality na psychický, fyzický a sociální vývoj dětí, na životní styl a hodnoty mladé generace. Názory odborníků na míru nebezpečí, jež v sobě informační a komunikační technologie nesou, nejsou jednotné.

Škola a učitelé ještě stále hledají cesty účinné mediální a informační výchovy i způsoby využívání elektronických médií tak, aby přispívala k efektivizaci vzdělávacího procesu. V současné době se obecně nezpochybňuje potřeba vybavovat školy digitálními technologiemi a je zvykem klást rovnítko mezi využívání ICT (internetu, interaktivních tabulí, nyní tabletů) ve výuce a označení „moderní/kvalitní škola“. Jen sporadicky se ozývají hlasy varující před digitalizací učebního procesu. Ne tak sporadicky ale můžeme slyšet hlasy varující před nadužíváním digitálních technologií ve škole. K těmto hlasům si dovolím přidat otázku reagující zejména na četná tvrzení, že „děti jsou na počítače zvyklé, práce s nimi je baví a proto budou při práci s nimi ve škole více motivovány k aktivnímu učení“: Skutečně má být úkolem školy prodlužovat čas strávený dětmi ve virtuálním prostředí? Nepřichází již čas spíše ukazovat dětem cestu zpět do živého světa plného skutečných zážitků, situací a činností?

Prostředí internetu je druhou dimenzí života mladé generace, je to fenomén, s nímž je nutno počítat, ale zároveň se s ním naučit zacházet tak, aby „bylo dobrým sluhou a ne špatným pánem“.

Literatura

Clark, D. (2007). *The Myths and Realities of E-Learning*. Dostupné z http://nwlink.com/~donclark/hrd/elearning/myths.html.

Hausner, M. a kol. (1995). *Nové trendy ve vzdělávání aneb Letem multimediálním světem*. Praha: SPN.

Larsen, S. (1988). Nová technika a výchova dětí. In: *Dětská literatura a nová média*. Referáty a diskusní příspěvky na 21. kongresu IBBY v Oslo, Norsko 1988. Český překlad oficiálního sborníku kongresu Children´s literature and the new media. Praha: Společnost přátel knihy pro mládež.

Mareš, J. (2007). Elektronické učení a zvláštnosti člověka. In Sak, P. a kol. *Člověk a vzdělání v informační společnosti: vzdělávání a život v komputerizovaném světě*. Praha: Portál.

Nikl, J. (2002). *Didaktické aspekty technických výukových prostředků*. Skriptum. Liberec: TU.

Sak, P., Saková, K. (2004). *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda Servis.

Spitzer, M. (2014). *Digitální demence: jak připravujeme sami sebe a naše děti o rozum*. Brno: Host.

Vajner, L. (1993). Kdy počítač pod stromečkem? *Děti a my*, *23*(6), 11.

Kontakt

PaedDr. Jitka Jursová, Ph.D.

Katedra pedagogiky a psychologie
Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Studentská 2, Liberec 1, 463 17

E-mail: jitka.jursova@tul.cz